

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, "Kelâbîzî" md.; a.mlf., *el-Kâmil*, X, 156, 210, 213; XII, 140; *Lisânü'l-'Arab*, "byzr" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "byzr" md.; Seyyidâddî Şîr, *Mu'cemü'l-elfâzî'l-Fârsiyyeti'l-mu'arabe*, Beyrut 1980, "el-bâz ve'l-bâzî" md.; Steingass, *Dictionary*, s. 145-146; Buhârî, "Zebâ'ih", 1-38; Müslim, "Şayd", 1929-1959; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamîd), I, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 301; III, 377; İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, s. 59, 130, 245, 264, 273, 321, 377; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (trc. M. Altay Köymen), Ankara 1982, s. 45, 106, 107, 114, 136, 163, 280; *Ahbârü'd-devleti's-Selçûkiyye* (Lugal), s. 73-74; Râvendî, *Râhâtü's-sudûr* (Ateş), I, 129-130, 252, 269; Bûn-dârî, *Zübde'tü'n-Nusra* (Burslan), s. 159, 162, 163, 169, 211; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'alâ'iy*, s. 162, 168, 171, 203, 204; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 284-285; Eflâkî, *Menâkıbü'l-'ârifîn*, II, 844-846; Taşköprizâde, *Miftâhü's-sa'âde*, I, 331; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 165; *Tecrid Ter-cemesi*, XII, 12; Hasan Enverî, *İşlâhât-ı Dîvânî-yi Devre-yi Gaznevî ve Selçûkî*, Tahrân 1355 hş./1936, s. 25-26; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 27-32; a.mlf., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 2, 3, 8; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 221; a.mlf., "Key-husrev II", *İA*, VI, 628; Ahmet Caferoğlu, "Türk-lerde Av Kültü ve Müessesesi", *TTK Bildiriler*, VII (1972), I, 169-175; Cl. Cahen, *Osmanlı-lar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 221; Muhammed Manazır Ahsan, *Social Life Under the 'Abbasids*, London 1979, s. 203-242; a.mlf., "A Note on Hunting in the Early 'Abbasid Period: Some evidence on expenditure and prices", *JESHO*, XIX/1 (1976), s. 101-105; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 522; VI, 376-377; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Ankara 1981, s. 212, 229, 231; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 215; M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 194, 203, 235, 546; Muhammed Kâsım Mustafa, "Risâletü't-târd li-İbn Ebî't-Tayyib el-Bâhârî", *MMMA* (Kahire), XXI/2 (1975), s. 256-285; F. Viré, "Bayzara", *El'* (İng.), I, 1152-1155.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

□ FIKIH. Arapça karşılığı *şayd* olan av, İslâm'da belirli şartlarla mubah kılınmıştır; bu husus kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Ancak Mekke ve Medine'nin harem* sınırları içerisinde avcılık yapılamaz. Gerek hac gerekse umre için ihramlı olan kimseler deniz avı yapabilirlerse de kara avı yapamazlar. "İhramdan çıktığınız zaman (isterseniz) avlanın" (el-Mâide 5/2) âyeti, ihramlılar dışındaki kimselerle genel bir av izni vermektedir (av ile ilgili diğer âyetler: el-Mâide 5/95, 96; ilgili hadisler: Buhârî, "Zebâ'ih", 2, 4; Müslim, "Şayd", 2, 3, 8). Av bir mülkiyeti kazanma sebebidir; kişi avladığı sahipsiz hayvana *ihraz** yoluyla sahip olur.

İslâm'da boğazlama (tezkiye) ihtiyarî ve ıztırarî olmak üzere ikiye ayrılır. İhtiyarî boğazlama evcil bir hayvanı usulüne (dinî kaidelere) uygun bir şekilde kesmektir. ıztırarî boğazlama ise evcil olmayan bir hayvanı silâhla veya av köpeği, şahin ve doğan gibi eğitilmiş hayvanlar vasıtasıyla avlayıp öldürmektir. İhtiyarî boğazlamanın mümkün olmadığı yerlerde ıztırarî boğazlamaya başvurulur. Nitekim kaçmış bir evcil hayvan yakalanamıyorsa veya kuyu ve benzeri bir yere düşmüş de kesmek için çıkarılma imkânı bulunamıyorsa av aleti ile vurulabilir.

Av hayvanları eti yenenler ve yenmeyenler olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi etini yemek, ikincisi post, kürk veya bazı organlarından faydalanmak yahut zararlarından korunmak için avlanır. Bunun dışında zevk ve eğlence için yapılan av mekruh sayılmıştır. Kara avında av etinin helâl olup yenebilmesi için avcıyla, av aletiyle (silâh, eğitilmiş av hayvanı) ve avla ilgili belirli şartların gerçekleşmiş olması gerekir; deniz avında ise bu şartlar aranmaz.

Avcı ile İlgili Şartlar. 1. Avcının dinen hayvan kesmeye ehil bir kimse olması gerekir. Müslümanların ve Ehl-i kitap'ın avladıkları yenir, Mecüsîler'le putperestlerin avladığı yenmez. Ayrıca avlanma ehliyetine sahip kişilerin, avladığı yenmeyen kişilerle ortaklaşa avladıkları avın eti de yenmez. 2. Avcı besmele çekmeyi kasten terketmiş olmamalı, ya silâhını kullanırken veya av hayvanını salarken besmele çekmiş olmalıdır; unutmamasının ise bir mahzuru yoktur. Âyet-i kerîme-deki, "Allah'ın ismi zikredilmeyeni yemeyiniz" (el-En'âm 6/121) hükmü, kasıtlı olarak besmele çekilmeden avlanan av hayvanını da içine almaktadır. Ancak Şâfiîler ilgili âyeti "Allah'tan başkası adına kesilen" şeklinde yorumlayarak ve ayrıca konuyla ilgili bazı hadislerle dayanarak (bk. İbn Kesîr, III, 317; Şîrbînî, IV, 272) besmelenin bilerek terkedilmesi durumunda da bir mahzur olmadığı görüşündedirler. 3. Avcı av niyetiyle silâhını kullanmalı veya av hayvanını salmalıdır. 4. Avcı silâhını attıktan veya hayvanını saldıktan sonra başka bir işle meşgul olmamalı, avın peşinden gitmelidir. Takip etmez de avı daha sonra bulacak olursa, hayvan başka bir sebepten veya yaralandığı halde kesilmeden ölmüş olabileceği için eti yenmez.

Av Aletiyle İlgili Şartlar. Av ya ok, mızrak, bıçak, av tüfeği gibi yaralayıcı ve

öldürücü bir aletle veya köpek, atmaca, şahin, doğan gibi bu iş için eğitilmiş hayvanlarla yapılır. Kur'an-ı Kerim'de eğitilmiş hayvanların yakaladıklarının yenebileceği belirtilmiştir (bk. el-Mâide 5/4). İbn Abbas'a göre buradaki hayvanlardan maksat av için eğitilmiş köpekler, çita ve benzeri hayvanlarla avcı kuşlarıdır. Hadislerde de avcı hayvanların yakaladıkları avın belirli şartlarda yenebileceği belirtilmiştir (bk. Buhârî, "Zebâ'ih", 2, 7, 10; Müslim, "Şayd", I, 2, 3). Avın helâl olabilmesi için bu hususta belirlenen şartlar şunlardır: 1. Avcı hayvanlar eğitilmiş olmalıdır. Köpek ve benzeri hayvanların eğitilmiş olmaları yakaladıkları avdan yememeleriyle, kuşların eğitilmiş olmaları da saliverildikleri zaman gitmeleri, çağıldıklarında geri dönmeleriyle belli olur. Köpek cinsinden hayvanların eğitilmiş sayılmaları için Şâfiî ve Hanbelîler sadece avı yememesini değil gönderilince gitmesini, alıkonunca itaat etmesini de şart koşarlar. Mâlikîler ise sadece bu son iki şartı ararlar. Bu hayvanların belirtilen şartlarla ne zaman eğitilmiş kabul edilecekleri konusunda ise usta avcıların görüşlerinden istifade edileceği genellikle kabul edilmektedir. 2. Avcı hayvanların sahipleri tarafından av için saliverilmiş olması gerekir; saliverilmeden kendiliklerinden yakaladıkları avın etinin yenmediği hususunda fakihler görüş birliği içindedir. Bunun dışında Hanefî mezhebinde avcı hayvanların belirli bir av için saliverilmesi şartı yoktur. Diğer üç mezhebe göre ise avcı avını görüp belirlemeli, daha sonra hayvanını salmalıdır. 3. Av sırasında avcı hayvana eğitilmemiş başka bir hayvan ortak olmamalıdır. Eğitilmemiş hayvan avı kendisi için tutar ve yer. Bu bakımdan onun tek başına yakaladığı av yenmediği gibi ortak olduğu av da yenmez. Hz. Peygamber, "Köpeğimi yollar, yanıma vardığımda onunla birlikte başka bir köpek daha bulursam ne yapayım?" diye soran Adî b. Hâtim'e, "O avdan yeme; çünkü sen yalnız kendi köpeğin için besmele çektin, başkasının köpeği için çekmedin" buyurmuştur (Buhârî, "Zebâ'ih", 2; Müslim, "Şayd", 3, 4, 5). Birkaç avcı köpeğin birlikte avladıkları hayvanın yenmesinde ise bir mahzur yoktur. 4. Avcı hayvanın avını, kanını akıtarak öldürmesi gerekir. Avını boğaz veya ağızla ezerek öldürürse, fıkıhçıların çoğunluğuna göre bu av yenmez. Şâfiîler'e göre ise avcı hayvan avını ağırlığıyla ezip öldürse de eti yenir. 5. Köpek vb. avcı

hayvanların yakaladıkları avdan yemeleri gerekir. Bu onların eğitilmiş olduklarının işaretidir. Hadis-i şerifte, "(Köpek tuttuğu avdan yerse) bu durumda ondan sen yeme. Çünkü o avı senin için tutmamış, kendisi için tutmuştur" buyrulmaktadır (Buhârî, "Zebâ'ih", 2; Müslim, "Şayd", 2, 3). Avcı kuşlara gelince, onlar avladıklarından yeseler de bir mahzuru yoktur. Mâlikîler'deki hâkim görüğe göre ise av köpeği avından yese de yemese de avladığı yenir. 6. Avda kullanılan silâhların kesici, delici cinsten olması lâzımdır. Sopa ve taş gibi darbeyle hayvanı öldüren, yara açmayan silâhlarla av yapılmaz.

Bu şartlar, avın avcı hayvan tarafından öldürülmesi durumunda aranmaktadır. Avcının ava ölmeden önce yetişmesi ve onu usulüne uygun olarak kesmesi halinde ise bu gibi şartlar aranmaz.

Av Hayvanı ile İlgili Şartlar. 1. Avın eti yenilen bir hayvan olması gerekir. Hanefîler'e göre, köpek dişleriyle avını parçalayan vahşi hayvanları, tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşları, yaratılıştan iğrenç bulunan fare, yılan, kurbağa cinsinden hayvanları ve haşereleri, balık dışındaki deniz hayvanlarını yemek haramdır. Ancak başka bir şekilde bunlardan istifade söz konusu ise bu durumda avlanmalarında bir mahzur yoktur. Mâlikîler'e göre bütün deniz hayvanlarının, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise kurbağa dışındaki deniz hayvanlarının etleri yenilebilir (bk. HAYVAN). 2. Av hayvanının evcil bir hayvan olmaması gerekir. Evcil hayvanlar için avlanmak söz konusu değildir, onlar dinî esaslara uygun olarak kesilir. Yalnız yukarıda belirtildiği gibi evcil bir hayvan kaçarsa da bütün gayretlere rağmen yakalanamazsa veya bir kuyuya düşer ve çıkarılamazsa silâhla öldürülebilir. Çünkü bu durumda ihtiyarî boğazlama imkânsız hale gelmiş demektir. Buna karşılık geyik vb. hayvanlar da ehlileştirilmişlerse artık av yoluyla öldürülemezler. 3. Yaralanan av hayvanının kesilmeden önce ölmesi durumunda ölümünün sebebi aldığı yara olmalıdır. Bu yüzden değil de başka sebeple ölürse eti yenmez. Yaralandıktan sonra suya düşerek boğulan veya bir yamaçtan yuvarlanarak ölen hayvanın durumu da aynıdır. Vurulan hayvan doğrudan yere düşer de bu sadme sebebiyle ölürse bu durumda eti yenir, zira bundan sakınmak mümkün değildir. 4. Av hayvanı yaralı olarak ele

geçirilir ve kesme imkânı da olursa usulüne uygun olarak kesilmelidir. Bu imkân varken avcının kusuru yüzünden kesilmezse eti yenmez. Sağ olarak ele geçirilmekle birlikte bu sırada can çekişmekte ise ayrıca kesilmesi gerekmez. Hanefîler, almış olduğu yara ile yarım gün veya daha fazla yaşayacak durumda olan hayvanın kesilmesi gerektiği görüşündedirler. Çünkü bu durumda ihtiyarî boğazlama imkânı vardır. İztırarî boğazlama ise ancak ihtiyarî boğazlamanın mümkün olmadığını durumlarda geçerlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Zebâ'ih", 2, 4, 7, 10; Müslim, "Şayd", 1, 2, 3, 4, 5, 8; Cessâs, *Ahkamü'l-Kur'an*, II, 315; Serahsî, *el-Mebsû't*, XI, 220-224, 236, 240, 241, 243, 244, 253; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-muc-tehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 389 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Riyad 1401/1981, III, 506, 507; VIII, 540, 546-552, 554, 556, 558, 562, 575, 576, 596; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V, 4, 5, 9, 10; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 317; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, Kahire 1958 — Dimaşk, ts. (Dârü'l-Fikr), IV, 272; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadir*, Kahire 1389/1970, X, 110 vd.; Buhûfî, *Keşşafü'l-ğınâ*, VI, 213 vd.

MEHMET ŞENER

AVÂLİ

(العوالى)

Âlî isnadla rivayet edilen hadisleri toplayan kitap türü.

Avâlî, âliye kelimesinin çoğulu olup "bir şeyin üst tarafı, mızrağın yarından yukarı kısmı" anlamına gelmektedir. Medine'nin doğusunda bulunan 2-3 mil uzaklıktaki köylere de âliye denmektedir (bk. Ebû Dâvûd, "Şalât", 5).

Hadislerin en eski rivayetlerine (âlî isnad) sahip olma arzusu daha sahâbe döneminde başlamıştır (Hatîb, II, 223). Muhaddislerin büyük ilgisini çeken âlî isnadlı hadisleri, konularını dikkate almaksızın müstakil kitaplarda toplamayı hedef alan avâlî kitapları erken bir devirde telif edilmeye başlanmıştır. Hişâm b. Urve'nin kaleme aldığı *el-'Avâlî min hadîsi Hişâm b. 'Ömer* (Zâhiriyye Ktp., nr. 61), bildiği kadarıyla bu nevin ilk mahsulüdür. Avâllilerin telif tarzları ve hedefleri arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: 1. Bir hadisi esas alıp o hadisin âlî isnadlı rivayetlerini toplayanlar. Hişâm b. Urve'nin adı geçen *el-'Avâlî*'si bunun bir örneğini teşkil eder. 2. Bir hadis imamının âlî isnadlı hadislerini toplayanlar.

Eyyûb b. Abdullah el-Firebrî'nin, Buhârî'nin âlî isnadlı hadislerini topladığı *el-'Avâlî's-şihâh*'i (Zâhiriyye Ktp., nr. 70/4) ile İbn Hacer el-Askalânî'nin *Avâlî İmâm Müslim*'i (nşr. Muhammed el-Meczûb, Tunus 1973; Kemal Yûsuf el-Hut, Beyrut 1985) bu türün örneklerindendir. 3. Herhangi bir hadis imamını esas almaksızın âlî isnadlı hadisleri toplayanlar. Ebû Zekerîyyâ el-Müzekkî'nin *el-'Avâlî*'si (Zâhiriyye Ktp., nr. 40/8) bu türdendir. 4. Hadis râvilerinden belli bir tabakanın âlî isnadlı hadislerini toplayanlar. Ebû Mûsâ el-Medîni'nin *'Avâlî't-tâbi'in*'i böyledir. 5. Kırk hadisten meydana gelen avâlliler. İbrâhim b. Hasan el-Kürdî'nin *Cenâhu'n-necâh bi'l-'avâlî's-şihâh*'i (Köprülü Ktp., nr. 297/1) bu türe örnek teşkil eder.

Adları avâlî olmamakla beraber senedlerindeki râvi sayısına göre sünâiyyât, sü-lâsiyyât, rubâiyyât..., uşâriyyât gibi isimler alan eserler de âlî isnadlı hadisleri toplamak maksadıyla kaleme alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, "aly" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "aly", "avî" md.leri; Ebû Dâvûd, "Şalât", 5; Hatîb, *el-Câmi' li-ahlakî'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, Riyad 1402/1982, II, 223; *Keşşafü'z-zunûn*, I, 1178-1179; Serkis, *Mu'cem*, I, 153; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 164-165; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 869; Tercid Tercemesi, I, 191; Sezgin, *QAS*, I, 89, 126, 227; a.m.f., *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 306; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'el-lifin*, XI, 76; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-Askalânî*, Bağdad 1978, I, 389-390; Münecid, *Mu'cem*, IV, 18.

AHMET YÜCEL

AVÂLİM

(bk. ÂLEM).

AVAM

(العوام)

İnanç ve ibadetleri genellikle taklide dayanan, dinin şekil ve merasimlerinin ötesine geçemeyenler için kullanılan bir tasavvuf terimi.

Sözlükte "halk, sıradan insanlar" anlamına gelen avam âlim, filozof ve mutasavvıf, hatta idareci gibi zümrelerin kendilerinden olmayan çoğunluk için kullandıkları bir terim olmuştur. Karşıtı havas*tır.

Avam-havas ayırımına en çok yer veren mutasavvıflara göre avam, genellikle